

Gelu CULEA (n. 1935) este inginer constructor de formație. A lucrat mulți ani în industrie și în Ministerul Comerțului Interior, apoi în administrația municipiului București. În anii '80 a fost director al Fondului Plastic, iar în 1995-1996 consilier al ministrului Culturii.

Gelu Culea

Artă, artiști, administrație în anii '80

Amintirile unui fost
director la Fondul Plastic
al Uniunii Artiștilor Plastici

Prefață de Petru Romoșan

Coordonatorul seriei **ClarObscur** : Petru Romoșan

Macheta și realizarea : compania

Ilustrația copertei : Manuela Moscal, lucrare din colecția
« Colaroid », colaj pe pânză, intervenție
picturală și suprapunere grafică, 22 x 38,5 cm ;
fond : pânză de pictură din anii '80

Redactarea : Adina Kenereș

Procesare computerizată : Vlad Predescu, Bogdan Constantinescu

Tipărit la Lumina Tipo

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CULEA GELU

Artă, artiști, administrație în anii '80 : amintirile unui fost
director la Fondul Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici / Gelu Culea ;
pref. de Petru Romoșan. - București : Compania, 2019
208 p. ; 20 cm - (ClarObscur)
ISBN : 978-606-680-022-8

I. Romoșan, Petru (pref.)

821.135.1

© compania, 2019

Str. Maria Hagi Moscu Nr. 17, Sector 1, 011153 București

Tel. : 021 223 23 28 Fax : 021 223 23 24

Tel. difuzare : 021 223 23 37, 021 223 23 28

e-mail : editura.compania@gmail.com

www.compania.ro

Cuprins

Pagini de memorialistică.	
O prefață	6
Introducere	11
Intrarea în ring	20
Începe dansul	94
Altă viață (alta, dar de multe feluri)	186

Sotiei mele, Teofila

Fiecare revoluție se evaporează
și lasă în urmă doar noroiul unei noi birocrății.

Franz Kafka

Introducere

Când mi s-a propus să-mi scriu « memoriile » ca fost director la Fondul Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din România, am căzut pe gânduri. Cum să relatezi amintiri răzlețe dintr-o postură administrativă dar aflată în contact direct cu lumea cea mai puțin ordonată sau disciplinată, cea mai liberă și mai creativă, și asta într-un deceniu de mari lipsuri și tensiuni ? Ai avea nevoie de un context limpede – un fundal clar, care să ne spună ce și cât funcționa din socialismul afișat, ce forță aveau ierarhiile, cum de cântăreau persoanele mai mult decât legile, valorile, morala. După știința mea, nu s-a obosit nimeni să obțină o versiune populară a unor astfel de lămuriri, deci nu dispunem de un context consensual. Ar urma să scriu amintiri dintr-o perspectivă strict personală, pe care însă aș fi obligat s-o explic la nesfârșit. Asta să fie soluția ? Poate că da. Poate că tocmai povestea aterizării mele în acel post de director îmi explică mai bine decât o carte serioasă de istorie punctul de vedere, atitudinile, reușitele și eșecurile.

Reflectând la toate acestea, începeam să simt că mă hotărâam, de fapt, să accept provocarea, dar mi se părea util să lărgesc tabloul « arta și birocrației ei » dincolo de directoratul meu și, de ce nu ?, să-l aduc până în zilele noastre dacă tot am continuat să fiu interesat de acest tablou.

Contactul cu lumea artelor vizuale ca sarcină de serviciu – căci consumator de artă eram încă din adolescență – a demarat pentru mine în urmă cu mai bine de cincizeci de ani, adică nu a acoperit doar intervalul directoratului la Uniunea Artiștilor Plastici. E un timp foarte lung, în stare să estompeze imaginile vechi. Câți oameni trecuți de 80 de ani, ca mine, își mai amintesc fapte, evenimente, nume cu care s-au întâlnit în 1967 ? (Azi, mulți din preajma noastră nici nu erau născuți.) Poate le revin în minte acele lucruri care au produs un efect major în viața lor, dar nici ele nu ating nivelul de intensitate de atunci, în bine sau în rău. Actualitatea e prea puternică, acoperă trecutul dacă el nu-și trimite un ecou major în prezent. Și nu e rău că trăim azi, nu în istorie – și așa avem destule griji în privința viitorului, iar unii ne sfătuiesc să nici nu avem prea multă încredere în el (ca Horațiu, cu al său *carpe diem quam minimum credulo postero*).

De aceea e bine să evocăm evenimentele cu zâmbetul pe buze, nu cu încrâncenare, chiar dacă unele au avut asupra noastră un impact destul de dureros. Cei mai mulți dintre noi am reușit să depășim obstacolele, am avut parte și de momente plăcute. Unii dintre cei cu care ne-am înfruntat au luat calea Cerului, iar despre morți ar trebui să vorbim numai de bine. Totuși, îmi zic, nu e normal să trec cu vederea tarele de caracter, slăbiciunile oamenilor mânați de cupiditate, dorința lor de parvenire, invidia sau teama de vicisitudinile cărora nu le-au făcut față. Fiindcă

sub astfel de presiuni mulți au clacat, și chiar dintre cei de la care aveai pretenții, căci se prezentaseră până atunci impecabil. Or, calitatea oamenilor tocmai în momente dificile se vede. Ce s-ar mai înțelege din istoria ultimelor decenii dacă aş evita să pomenesc asemenea situații sau personaje ? Doar câtorva le voi da numele, celor care au deținut funcții de care au abuzat, producând, cu cinism, uneori sadic, drame nemeritate pentru cei din jur. Am auzit de la bătrâni că adevăratul caracter nu se dezvăluie la beție, deși *in vino veritas*. Să fie adevărat ? Acei bătrâni la care ascultam spuneau « dă-i omului putere să hotărască soarta altuia și atunci o să vezi câtă morală are ».

Eu mai cred și că este de datoria noastră să semnalăm acele evenimente și personaje ce produc perturbări în societate în loc să crească armonia și întrajutorarea. Dar vom ști oare să tragem din trecut învățături utile conduitei noastre și societății, celei actuale și celei viitoare ? Suntem noi cei ce modelăm societatea sau societatea ne modelează pe noi, impunându-ne modul de gândire și conduita ? După atâtea utopii ratate, mai știe cineva să ofere o definiție a societății ideale pornind de la cea atomizată de azi, formată din indivizi și grupuri cu naturi și interese diferite, de multe ori antagonice, astfel ca, în cele din urmă, în ea să domine concordia ? Aristotel preamărea clasa de mijloc pentru că ea, în opinia sa, se declară mulțumită de statutul său și nu se revoltă. Oare ? Ce-i drept, nu se revoltă, ci se ridică spre elită și abandonează majoritatea, provocând frustrări și dezechilibre. Totul depinde, deci, de situația sau de punctul în care ne aflăm, de acțiunea exteriorului asupra deciziilor noastre individuale sau colective. Și totuși, evenimentele nu cad din cer, ci tot noi le creăm. Pe cine să dăm vina ? Cât durează « revenirea » după o dramă istorică ? Se pare că pronosticul lui Silviu

Brucan, cel care vedea democrația instaurată în România la vreo douăzeci de ani după evenimentele din decembrie 1989, a fost mult prea optimist, deși hulit la vremea lui, socotit nu numai unul extrem de pesimist, ci și jignitor la adresa poporului român...

Uniunea Artiștilor Plastici, ca orice instituție, nu este decât o titulatură, o « firmă ». Persoanele din interiorul ei însă, atât membri, cât și funcționari, într-o anumită perioadă, fac adevărata ei valoare, utilitatea și prestația. Dacă m-aș rezuma doar la relațiile mele cu aceste persoane, prezenta scriere ar avea un interes limitat. Chiar adăugând câteva contacte cu unele personalități din anii '80, o asemenea variantă nu ar zugrăvi situația reală a artelor vizuale de atunci din țara noastră.

Pot fi izolați atât din punctul de vedere al operelor create, cât și din cel al condițiilor materiale, membrii obștei artiștilor de starea generală, și nu numai internă, ci și internațională ? Desigur că nu. Și asta nu doar în socialism, ci în nici un moment din istorie. Artele și întreaga societate s-au întrepătruns și au depins de prosperitatea generală, de clasele sociale, de regimul de guvernământ, de conducători, de cei ce « plăteau ». De aceea nu mă voi referi strict la artă, ci și la societate și la unele figuri care, prin poziția lor de decizie, au influențat starea generală. Fără îndoială însă, și în acest context, ca întotdeauna, talentul, meșteșugul, dăruirea, însușirile artistului și-au pus amprenta asupra operei și asupra comenzilor pe care le primea. Era România socialistă prosperă ? Corneliu Baba, în cuvântul său la o consfătuire organizată la inițiativa și cu participarea lui Nicolae Ceaușescu – care dorea să-și arate deschiderea către cultură în primii săi ani la conducerea țării, când i-a indus în eroare nu numai pe ro-

mâni, dar și capete încoronate și președinți din Vest –, a spus apăsător că artele s-au dezvoltat doar în perioadele de bunăstare, nu în cele de sărăcie. Și avea dreptate. Un exemplu clasic este Florența, unde, în epoca dominată de familia de Medici, artiștii, încurajați și susținuți material, se întreceau în realizări rămase fără egal. A fost « nevoie » de Savonarola, care a înlănțuit cugetarea liberă, ca să se ajungă la ruina, pentru o lungă bucată de vreme, a creației artistice și nu numai. Și aici, ca de atâtea ori, radicalismul, fanatismul, inclusiv cel religios, au provocat schimbări dramatice, grave în comportamentul « maseilor » – acele mulțimi despre care Gustave Le Bon afirma că sunt puțin înclinată spre cumpănită judecată, fiind mai degrabă dispuse la acțiune.

Revin o clipă la talent (altfel, o însușire complicată) ca să spun că tocmai talentul și meșteșugul probează valoarea operei de artă, și nu personalitatea comanditarului. Dacă am lua în calcul doar însușirile și, implicit, acțiunile celui sau celor pomeniți în cartea de față, multe dintre operele lor (picturi, sculpturi, desene...) ar putea fi dosite, la ele având acces doar cercetătorii. Dar așa ceva nu se întâmplă cu lucrările de calitate, căci ea este aceea care dăinuie. Să privim și departe în urmă. Henric al VIII-lea a distrus – sub pretextul că erau aservite papalității și complotau împotriva politicii de stat, dar, în fapt, pentru a le confiscă averile – biserici, mănăstiri de mare importanță culturală și istorică atât pentru Marea Britanie, cât și pentru patrimoniul universal. A fost un satrap, ordonând fără milă decapitarea celor care păreau a sta în calea orgoliului său sau care îl dezamăgiseră, indiferent de cât de apropiați și devotați îi fuseseră acei oameni în realitate. Portretul lui, realizat de Hans Holbein cel Tânăr, va sta însă etern în galeria cea mai înaltă a picturii și nu

va fi niciodată pitit cu jenă în vreun depozit. Papa Alexandru al VI-lea, zis Borgia, este socotit o rușine a creștinătății. Cu timpul însă, mulți au ajuns să nici nu mai știe cine a fost altfel decât prin plăcuța montată pe perete, alături de capodopera lui Tițian, în care sumbrul Papă i-l prezintă Sfântului Petru pe episcopul numit de el comandant al flotei. Comportamentul comanditarului nu influențează deci negativ valoarea creației, și nici conduita artistului nu e determinantă. Se cunoaște viața tumultoasă a unor titani ai artelor, ca Benvenuto Cellini, Michelangelo Merisi da Caravaggio, Maurice Utrillo, Amedeo Modigliani și atâția alții. Multe mărimi, mulți potentăți și-au comandat portrete pentru a-și satisface vanitatea sau pentru a-și asigura « imaginea » păstrată peste veacuri. Ce nu-și imaginau însă e faptul că vizitatorii nu se vor duce la muzeu să le vadă chipurile, în unele cazuri mult înfrumusețate (așa cum proceda, de pildă, Élisabeth Vigée-Lebrun, spre deosebire de o Angelica Kauffman, care se străduia să redea cât mai fidel chipul și personalitatea modelului) pentru a le fi pe plac, ci pentru a se delecta cu o minunată pânză de Antonio Moro (regina Maria a Angliei), Goya (generalul Antonio Valdes) sau alți maeștri. Și nu sunt destule portrete ale unor necunoscuți care stau la loc de cinste pe simezele marilor muzee sau în colecții de renume ? De exemplu, *Băiatul în albastru*, de Gainsborough, sau *Tânăra cu un papagal*, pictată de Tiepolo. Nici măcar autoportretele artiștilor nu au importanța unei « poze », căci nu pe autor merge publicul să-l vadă, ci realizarea lui. Și cât de frumoase sunt *Autoportret la 26 de ani (cu mănăși)* al lui Dürer sau autoportretul numit *Un zugrav* de Ștefan Luchian !

Și creatorul însuși – îmi spunea maestrul Corneliu Baba – ajunge cu timpul să fie perceput ca un obiect. De

multe ori, când vine vorba de un tablou, nu se spune « cineva are un peisaj de Ion Andreescu », ci « cutare colecționar posedă „un Andreescu“ fantastic ». Un Gri-gorescu, un Tonitza, un Ciucurencu, un Bernea, un Mărginean, un Iclozan... Cu alte cuvinte, numele autorului ajunge « proprietatea » cuiva, o proprietate care de cele mai multe ori este « măsurată » în bani. Țuculescu « face » atât, Dărăscu – « atât » etc. De altfel, se editează anual felurite ghiduri în care sunt indicate prețurile obținute sau potențiale ale « artiștilor ». A apărut și la noi o laborioasă și folositoare lucrare intitulată *Indexul independent Tudor-Art, vânzări publice de artă, România, 1995-2011* (autor : Dan Tudor). Dar valoarea operelor măsurată în bani nu este stabilă, ci variază în funcție de bunăstarea generală și de percepția specialiștilor și a colecționarilor. Ce cotă avea, să zicem, G.D. Mirea în anii săi de glorie și la ce cotă se situează acum ? Totul este în schimbare, totul se reazăză în contururi mișcătoare... Rembrandt, de pildă, ținea să-și păstreze autonomia de artist, pierzând adesea bani din pricina conflictelor cu comanditarii lui (Andries de Graeft, Diego D'Andrade, Antonio Rufo...). Unii artiști, neglijenți cu posteritatea lor, au dispărut, ca să fie « redescoperiți » după două secole, ca Vermeer (identificat, după 1895, de Thoré-Bürger). Uneori, să nu uităm, artiștii înșiși s-au ocupat de... artă. Rubens, un gigant al picturii, a deținut și o bogată colecție, însă printre numeroasele tablouri achiziționate nu avea nici un Rembrandt. Avea, în schimb, multe lucrări ale lui Adriaen Brouwer, colecționat și de Rembrandt. Rubens a făcut numeroase copii după tablourile lui Tițian, copii care se vindeau la prețuri foarte mari, dat fiind renumele pictorului. Căci Rubens a fost și un răsfățat al caselor prin-ciare, care îi încredințau uneori și rolul de ambasador.

Multe dintre lucrările ieșite din atelierul lui Rubens nu erau, de fapt, realizate de el, ci de pictori ce lucrau pentru el sau cu el : de pildă, asistent principal i-a fost o vreme genialul Van Dyck, colaborator și bun prieten îi era Jan Brueghel cel Bătrân, zis de Catifea. Dar toate lucrările erau mai întâi « controlate » și aprobate de Rubens. El « creiona » schița și la urmă « trăgea » câteva pensule de maestru, ce confereau valoare tabloului. În astfel de ateliere se formau mari maștri încă din Renaștere. Așa lucrase Leonardo da Vinci la Andrea del Verrocchio, deși mulți afirmă că ucenicul își depășise maestrul încă de copil, mărturie stând *Botezul lui Hristos*, unde personajul din stânga fusese pictat de Leonardo, iar restul lucrării de Verrocchio. Cu timpul, aceste ateliere au dispărut, iar locul lor a fost luat de școli, institute și academii.

Calitatea reprezentării vizuale a istoriei românilor în cei aproape patruzeci și cinci de ani de comunism este, fără îndoială, o temă interesantă, dar ea nu ține de resortul administrativ. Istoricii și criticii de artă o vor trata cu competență. Ca director însă, atribuțiile mele erau de altă natură, așa că nu mă voi aventura să apreciez valoarea actului artistic din epocă. Cel mult, voi vorbi despre impresia pe care mi-au lăsat-o unii creatori mie, consumator de artă, iar nu critic profesionist.

Tot ezitând, mi-am dat seama că un aspect neplăcut al « amintirilor » mele era acela că relațiile mele cu unii membri ai obștei nu fuseseră întotdeauna pline de grație. De unde și dilema : ori înfățișez lucrurile așa cum le-am perceput eu, ori acopăr cu uitare episoadele neplăcute și ascund asperitățile – ceva ce ar putea trece drept minciună prin omisiune, dacă tot îmi propun să evit răfuiala...

În cele din urmă, iată, încep să-mi depăn amintirile, asumându-mi riscul de a fi criticat, deși mă voi concentra pe lucrurile pozitive în ceea ce-i privește pe membrii obștei. Artiștii vor rămâne să fie apreciați prin ceea ce au creat ! În fond, am spus-o deja, n-are rost să ne amărăm cu istorii de mult apuse și lipsite de relevanță. Mai ales dacă ne dăm seama că totul s-a schimbat, diferă enorm de perioada socialistă, iar relațiile între oameni, chiar și cele dintre prieteni, s-au modificat dramatic. Membrii Uniunii, administrația acesteia s-au trezit într-o situație de libertate pe care și-o doriseră cu ardoare, dar care se dovedea plină de surprize, deși o putuseră anticipa, căci le era cunoscută situația creatorilor și cea a artelor din Vest. Cum au reușit acești oameni, în opinia mea, să se adapteze la noile condiții ale « turbulentului capitalism victorios », iată ce voi încerca să descifrez, privindu-i din afară, mai spre sfârșitul amintirilor mele. Căci relația mea cu Uniunea și cu artele în general nu s-a limitat la șapte ani de directorat, ci a cunoscut și un episod post-1989. Totuși, oricum aș lua-o, perioada aceea de șapte ani la Uniunea Artiștilor Plastici a fost, încă din primele luni, cea mai tracasantă secvență din activitatea mea profesională, deși am intrat în acest domeniu cu toată dragostea. Sper să pot lămuri și de ce...